

УДК 94 (477) 94(437.1/2)

DOI 10.24919/2519-058x.3.101060

Володимир ФУРТІЙ,
orcid.org/0000-0003-2615-4895*магістр-туризмознавець факультету туризму та міжнародних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород), vovafurtyi@gmail.com***РОЗВИТОК ТУРИЗМУ НА ЗАКАРПАТТІ
В ПЕРІОД ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ 1918 – 1938 рр.**

У статті здійснено дослідження історії розвитку туристичної галузі Закарпаття у період 1918 – 1938 рр. Автор розглянув появу перших туристичних організацій та туристичних маршрутів, вивчив основні фактори, які вплинули на розвиток найпопулярніших видів відпочинку і рекреації. Розкриття теми стало можливим завдяки використанню загальнонаукових методів пізнання: аналізу, синтезу, системності, узагальнення, конкретності, історизму та діалектичного методу. У науковому доробку віддано перевагу історичним методам дослідження: історико-генетичному, історико-порівняльному, історико-синтетичному, історико-діахронному, емпіричному аналізу тощо.

Ключові слова: туризм, розвиток туризму, подорожі, відпочинок, туристичні маршрути.**Лит.** 7.**Volodymer FURTIY,***master, Uzhgorod National University, faculty of Tourism and international communications,
(Ukraine, Uzhgorod), vovafurtyi@gmail.com***THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN TRANSCARPATHTIA
IN THE PERIOD OF CZECHOSLOVAKIA OF 1918 – 1938**

The article studies the history of tourism development in Transcarpathia within the period of the 1918 end of 1938. The key factors, which influenced on the development of the most popular types of leisure and recreation, have been examined. The emergence of first travel organizations and travel routes, the process of improvement in providing services to tourists, have been researched. Analysis of historical and geographical aspects of tourism development in Transcarpathia enables to find out significant potential of tourist resources for the development of tourist and recreational complex in the long term. It is evident that the key benefits of tourism development are defined by regional unique features and natural conditions of the region, compared with other areas of business performance. Statistical data indicates that the tourist industry in our region with its natural, historical and cultural resources is the most perspective in Transcarpathia. A study was made possible through the use of scientific methods of knowledge: analysis, synthesis, system, specific, historical and dialectical method. In the preferred scientific heritage historical methods of research: historical and genetic, historical and comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Key words: tourism, tourism development, travel, vacation, hiking trails.**Ref.** 7.**Владимир ФУРТІЙ,***магістр-туризмовець факультета туризму та міжнародних комунікацій
ГВУЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород), vovafurtyi@gmail.com***РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В ЗАКАРПАТЬЕ
В ПЕРИОД ЧЕХОСЛОВАКИИ 1918 – 1938 гг.**

В статье проведено исследование истории развития туристической отрасли Закарпатья в период 1918 – 1938 гг. Автор рассмотрел появление первых туристических организаций и туристических маршрутов, изучил основные факторы, повлиявшие на развитие самых популярных видов отдыха и рекреации. Раскрытие темы стало возможным благодаря использованию общенаучных методов познания: анализа, синтеза, системности, обобщения, конкретности, историзма и диалектического метода. В научном наследии отдано предпочтение историческим методам исследования: историко-генетическому, историко-сравнительному, историко-синтетическому, историко-диахронному, эмпирическому анализу и тому подобное.

Ключевые слова: туризм, развитие туризма, путешествия, отдых, туристические маршруты.**Лит.** 7.

Постановка проблеми. Із входженням Закарпаття до складу Чехословаччини інтенсивно почали розвиватися літні і зимові види туризму, піші й лижні види туризму. Гориста місцевість, дрімучі ліси, мальовничі села – ось краєвиди, що вражали незайманою красою всіх мандрівників. Туристичну діяльність на Підкарпатській Русі називали туристикою, її вважали «модерним» спортом.

Аналіз досліджень. Необхідно відзначити, що розвиток туризму на Закарпатті в період Чехословаччини, його становлення і перспективи не є предметом широкого кола спеціальних наукових досліджень як у вітчизняній, так і чеській історіографії. У більшості публікацій наводяться загальні факти про найпопулярніші дестинації. Серед праць можна виділити дослідження М. Варваринець [1], М. Джахман [2], А. Мельник [4], Ф. Шандор [6], в яких розглядаються історичні відомості закарпатських курортів їх стан і розвиток. **Метою статті** є дослідження розвитку туризму на Закарпатті у міжвоєнний період, оскільки ретроспективний аналіз дає змогу виявити його позитивні та негативні риси.

Виклад основного матеріалу. Розвитком туризму займався Клуб чехословацьких туристів (КЧСТ), який мав свої відділення в усіх окружних центрах Підкарпатської Русі. Відділення організації надавали методичну й практичну допомогу всім мандрівникам в організації індивідуальних та групових маршрутів.

У 1921 р. в Ужгороді відкрилася жупа, яка об'єднувала 8 відділень із 1183 членами. Підрозділи організації надавали методичну і практичну допомогу всім подорожувальникам. У 1920-х рр. туристична база була ще слабо розвинута, і клуб тісно співпрацював із органами лісового господарства, які мали розвинуту інфраструктуру доріг (вузькоколійки, лісові дороги), будинки лісників та лісорубів. Лісники часто виступали також провідниками для мандрівників глухими гірськими масивами та пралісами. Біля водосховищ, гребель, загат лісівники зводили житлові будинки для охорони цих штучних водних споруд. На них постійно працювали декілька десятків лісорубів і бокарашів, для яких була створена система обслуговування й забезпечення харчами. В окремих випадках туристи для нічлігу могли використовувати добре впорядковані будинки для лісників. КЧСТ протягом 20–30-х рр. ХХ ст. зумів звести власні притулки у вигідних місцях – поблизу доріг, вузькоколієк, водосховищ, що забезпечувало більшу надійність для проживання та харчування туристів. Уже 1923-го клуб мав місця для ночівлі туристів в Ужгороді, Ужку, Мукачеві, Волівці, Міжгір'ї, Н. Бистрому, Хусті, Берегові, Солотвині, Рахові, Ясіні, Виноградіві [1, 16; 2; 7].

В Ужгороді у 1923 р. за ініціативи відділу КЧСТ видали «Туристичний путівник Підкарпатської Русі та Словаччини на схід від Кошиць». Книга авторства І. Крала та А. Свободи вийшла у друкарні «Карпатія» в Мукачеві. Крім детальних текстів, тут вміщено 15 ілюстрацій та карту. На той час це було найповніше інформаційно-туристичне видання про Підкарпатську Русь [2].

Пропаганді туристичних подорожей Закарпаттям сприяла розбудова мережі шкільних приміщень у містах і селах, готелів, ресторанів, пунктів продажу турспорядження, що дозволило і незаможним мандрівникам мати тимчасове дешеве житло й харчування. У 20–30-х рр. в Ужгороді спорудили летовище, басейн, будинок пошти, банк, школи, житлові квартири.

Про активну діяльність Закарпатського відділення КЧСТ свідчить розроблена 1928-го року ювілейна закарпатська туристична стежка (маршрут) завдовжки 343 км, до якої були підв'язані 22 промарковані бічні маршрути загальною протяжністю близько 1000 км [4].

КЧСТ вів систематичну й послідовну пропаганду здорового способу життя, рекламував зимові й літні туристичні маршрути, прокладав нові лижні траси, планував будівництво гірсько-лижних баз.

Розвитком лижного спорту опікувалася Спілка лижників Чехословацької Республіки. Також лижники організовано займалися у Соколі, Клубі чехословацьких туристів, Спілці чехословацьких офіцерів, Орлі, Робітничому спортивному об'єднанні, в скаутських та інших організаціях. На початку 30-х рр. у Воловці було побудовано лижний трамплін, де щороку проводилися лижні школи та змагання на бігових лижах, які були дуже популярними серед військових – спортсменів мукачівського та хустського гарнізонів. З Праги до Воловця ходив прямий поїзд, який по суботах і неділях доставляв лижників аж до прикордонної станції Скотарське. Пропагандистські й рекламні

матеріали про зимовий і літній відпочинок, визначні туристичні міста у Закарпатті періодично випускалися чеською і словацькою мовами, а також англійською, французькою та німецькою. Путівники й довідники про туристичні можливості Закарпаття, складені відомими спеціалістами туристичної індустрії, публікувало солідне видавництво «Орбіс». Окремо виходили книги про фольклор, церковні пам'ятки, народну архітектуру й промисли Закарпаття, друкувалися науково-популярні статті, нариси в журналах «Яс» («Сяйво»), «Зимовий спорт», ювілейному збірнику «Підкарпатська Русь», виданому 1936 року. Переконливим пропагандистським матеріалом була також творчість про Закарпаття чехословацьких письменників Івана Ольбрахта, Карела Чапека й багатьох інших [1, 16; 3].

Цікаві мандрівки та праліси приваблювали до нашого краю усе більше пішоходів-туристів, яким потрібно було розробляти й маркувати турмаршрути. Цю велику роботу взяв на себе клуб, і до 1936-го вже були досягнуті значні успіхи. Відділи КЧСТ в Ужгороді та В. Березному розмістили такі маршрути в долині р. Уж та навколишніх горах. Відділи з Мукачєва та Волівця провели таку ж роботу в околицях останнього. Через особливий клімат цю місцевість у Чехословаччині називали підкарпатським Давосом. У Рахові та Ясіні, окрім краси місцевої природи, акцентували увагу на самобутній культурі гуцулів, їхньому фольклорі та побуті [2].

По всій «Підкарпатській Русі», як тоді називали закарпатський край, розбудовували десятки туристичних притулків, готелів та осель. Серед закарпатських, і не тільки закарпатських, туристів назва Явірник асоціюється передовсім зі славнозвісним туристичним притулком. Збудований чехами в 1936-му р. він служив винятково для таких цілей. У Чехословаччині пішохідний туризм був дуже популярним. Існував навіть так званий Клуб чехословацького туриста, для якого розроблялися спеціальні державні програми, будувалися такі невеликі туристичні об'єкти, здавалися в оренду підприємцям і за помірну плату служили справжніми притулками для туристів-пішоходів. У двоповерховому туристичному притулку було все необхідне для відпочинку і ночівлі туристів на першому і другому поверхах просторі кімнати, обставлені – по спартанськи, уздовж стін – лави, на яких могли влаштуватися хоч і двадцять осіб одночасно. Посеред кімнати – стіл, в кутку – невелика грубка. На дворі, на галявині було ще кілька споруд: дровник, крите місце для вогнища та сінник. Це справжній притулок для тих, хто хотів переночувати, зігрітися, набрати крижаної води з потічка і йти далі в гори [5].

У 1937 р. Клуб мав у своєму розпорядженні 61 будинок на 475 ліжок, 14 споруд діяли цілорічно. Крім того, Клуб побудував 17 власних туристичних хат і притулків, ресторан у с. Невицьке, готель у Рахові, човнову станцію у Хусті [4].

Особливо швидкими темпами розширювалася база розміщення туристів. Так, станом на початок 1939 р. в Ужгороді діяли готелі «Коруна» (82 ліжка), «Берчені» (70 ліжок), «Карпатія» (50 ліжок), «Орієнт» та «Централ» (по 40 ліжок). У Мукачєві – готель «Зірка» (на 70 ліжок), у Берегові – готелі «Гранд» (на 40 ліжок), «Донат» (на 26 ліжок), будинок товариства «Соколи» (на 15 ліжок), у Виноградіві – «Роял» (26 ліжок), «Європа» (24 ліжка), «Карпатія» (14 ліжок), у Хусті – готель «Коруна» (40 ліжок), «Роял» (32 ліжка), «Централ» (60 ліжок) і т.д. Клуб чехословацьких туристів розбудував розгалужену мережу притулків, туристичних хат, будинків, колиб: під гірськими верховинами чи полонинами, біля водосховищ для лісосплаву, зимових і літніх стійбищ для худоби, колиб пастухів [1, 16].

До переліку найбільш відвідуваних об'єктів показу в чотирьох туристичних регіонах належали культурні, історичні, архітектурні, природні пам'ятки Ужгорода, Мукачєва, Хуста, Виноградова, Тячєва, Рахова, інших окружних центрів і коронних міст попередніх історичних періодів, Солотвинські солекопальні, Лисичівська «Гамора», Синевирське озеро, 13 замків або їх руїн, понад два десятки монастирів, народні промисли Липчі, Ганичів, Великого Бичкова, Рахова, винні пивниці Ужгорода, Середнього, Бобовища, Мукачєва, Берегова, Виноградова, Іршави, праліси Тячівщини, Рахівщини, Чорний мочар із його водоплавними птахами, Ужгородська ротонда, обсерваторія на горі Піп Іван, місця археологічних розкопок городищ кельтів в урочищі Галіш і Ловачка під Мукачєвом, дакійських та римських поселень біля Великої й Малої Копані та ін. Туристи радо каталися на вузькоколіяках Ужгород – Анталівці, Берегово – Кушниця, Терєсва –

Усть Чорна, Ясіня – Козмешич, напинали намети біля гірських водосховищ лісництв та колиб пастухів[6].

На 1938 р. у Чехословаччині діяло 390 відділень організації, які в управлінському плані були розділені на 37 жуп і мали у своїх лавах близько 100 000 членів [7].

Висновки. Розвиток туризму на території Закарпаття у період з 1919 до 1939 р. виявив значний потенціал туристичних ресурсів для розвитку туристично-рекреаційного комплексу. Велася активна розбудова туристичної інфраструктури – доріг, залізниць, готелів, закладів харчування, вдосконалювалася якість пропонованих послуг, з'явився інтерес до пам'яток історії, архітектури, народних промислів, побуту. Організації туризму у Чехословаччині приділялася велика увага з боку держави. Таким чином, можна сказати, що ЧСР залишила перспективний план для подальшого розвитку туризму на Закарпатті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Варваринець М. 90 років закарпатському туризму / М. Варваринець // Старий замок Паланок. – 2009. – 21 березня. – С.16.
2. Джахман М. Клуб чехословацьких туристів: перші кроки галузі в нашому краї / М. Джахман. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novzak.uz.ua/news/klub-chehoslovackyh-turystiv>
3. Значки змагань з лижного спорту на Підкарпатській Русі (Закарпатті) 30-х років ХХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://znachkyzakarpatya.blogspot.com/2012/01/blog-post_17.html
4. Мельник А. Особливості становлення організованого туризму Закарпаття / А. Мельник, Ж. Собоу // Наукові записки. – № 2. – 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geography.tnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/20.pdf>
5. Туристичний притулок Явірник отримає нове життя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bereznyj.com.ua/news/235-turystychnyi-prytulok-jav-rnyk-otryma-nove-zhyttja.html>
6. Шандор Ф. Розвиток туризму / Ф. Шандор. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakarpattia.com/?p=795>
7. Historie KČT. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>

REFERENCES

1. Varvrynets M. 90 rokiv zakarpatskomu turyzmu / M. Varvrynets // Staryi замок Palanok. – 2009. – 21 bereznia. – S.16.
2. Dzhakhman M. Klub chekhoslovatskykh turystiv: pershi kroky haluzi v nashomu kraji / M. Dzhakhman. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://novzak.uz.ua/news/klub-chehoslovackyh-turystiv>
3. Znachky zmahany z lyzhnoho sportu na Pidkarpatskii Rusi (Zakarpatti) 30-ky rokiv XX st. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://znachkyzakarpatya.blogspot.com/2012/01/blog-post_17.html
4. Melnyk A. Osoblyvosti stanovlennia orhanizovanoho turyzmu Zakarpattia / A. Melnyk, Zh. Sobov // Naukovi zapysky. – № 2. – 2016. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://geography.tnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/20.pdf>
5. Turystychnyi prytulok Yavirnyk otrymaie nove zhyttia. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://bereznyj.com.ua/news/235-turystychnyi-prytulok-jav-rnyk-otryma-nove-zhyttja.html>
6. Shandor F. Rozvytok turyzmu / F. Shandor. [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <http://www.zakarpattia.com/?p=795>
7. Historie KČT. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>

Стаття надійшла до редакції 08.03.2017 р.